

RECENSIES

een nauwgezet onderzoek onderworpen. Veel van de geschonken manuscripten blijken uiterst zeldzame werken te hebben bevat. Uit de eigen kopieerarbeid, aankopen en schenkingen van de martinisten wordt echter de belangstelling van de kloosterlingen duidelijk: hun voorliefde voor de werken der kerkvaders wordt erin weerspiegeld. In dit verband komt ook naar voren dat liturgische werken door de kloosterbroeders niet als tot de bibliotheek behorend werden beschouwd; dergelijke werken werden in de sacristie bewaard en ook uit een andere kas betaald.

Na 1500 kwam er een einde aan de schenkingen van buiten het klooster. Wellicht was sluiting van de kloosterschool hiervoor aansprakelijk, evenals de malaise in het klooster zelf, zoals in menig ander Windesheims klooster. Wel werd er door de martinisten nog gekopieerd - ondanks de uitvinding van de boekdrukkunst - en ook werd door koop nog menig handschrift verworven, dankzij figuren als Martinus Lips en Ioannes Vlimmer. De voorkeur blijkt in deze tweede periode vooral uit te zijn gegaan naar moraal- en devotieliteratuur. Na 1640 tenslotte, is er op het gebied van nieuw verworven handschriften vrijwel niets nieuws meer te vermelden; er worden zelfs manuscripten verkocht, vooral aan Engelse verzamelaars.

Na het laatste gedeelte van het boek, waarin de lotgevallen van de codices na de opheffing van het klooster worden beschreven, kan de lezer er zich over verbazen dat er nog zoveel tot in onze tijd bewaard is gebleven: de afschaffingscatalogus noemt 392 codices, en op dit ogenblik zijn er 197 teruggevonden.

Tot slot van het inventariserende gedeelte van hun studie geven Lourdaux en Haverals in een index auctorum et operum het gehele handschriftenbestand van het Leuvense klooster weer, zowel de bewaard gebleven als de verdwenen codices. Tabellen vergemakkelijken de onderlinge vergelijking tussen de catalogus van Peter van Sint-Truiden, de afschaffingscatalogus en de in deel I beschreven handschriften, terwijl ook aangegeven is of de codex door Roelants (via de catalogus van het Rookklooster) is vermeld. Enkele schriftvoorbeelden van de in het eigen scriptorium vervaardigde codices, een paar folio's van de catalogus uit het Rookklooster en de volledige catalogus van Peter van Sint-Truiden alsmede de afschaffingscatalogus zijn afgebeeld. Men kan de auteurs dankbaar zijn voor de indrukwekkende hoeveelheid materiaal die zij bijeen hebben gebracht en op overzichtelijke wijze hebben verwerkt. De gegevens zijn niet alleen van belang voor de geschiedenis van het Leuvense klooster, maar voor veel kloosters van de Windesheimer congregatie, die dankzij de liefde voor het geschreven woord, voor onze kennis van het geestelijk leven in de middeleeuwen van grote betekenis zijn geweest.

M. Carasso-Kok

Jacobus Canter, *Dialogus De solitudine* (c. 1491), B. Ebels-Hoving, ed. (Humanistische Bibliothek, Reihe II: Texte, Band 14; München: Wilhelm Fink Verlag, 1981, 205 blz., DM58,—, ISBN 3 7705 1762 8).

In een zeer uitgebreide en degelijk gedocumenteerde inleiding wordt de lezer van deze studie binnengevoerd in de kring van de Groningse humanisten, zich verzamelend in de abdij van Aduard, een kring waarvan vader Joannes Canter een der coryfeeën was. Nadat een beeld geschetst is van de begaafde Cantersfamilie, wordt dan zoon Jacobus ten tonele gevoerd. Spaarzame gegevens tonen aan, dat hij in of rond 1491 in Augsburg vertoefde en daar zijn dialoog over de eenzaamheid schreef. Na een uitvoerige uiteenzetting over vorm,

inhoud, achtergrond en mogelijke bedoeling van dit nooit eerder uitgegeven geschrift, wordt uit de beschikbare bronnen het verdere leven van Canter beschreven: tot 1505 een vooral Latijnse gedichten schrijvende jongeman, die in 1494 zelfs door de keizer gekroond wordt tot 'poetam laureatum', maar die door zijn trots, zijn loslippigheid en zijn hebzucht weinig vrienden en veel vijanden heeft, totdat hij zich terugtrekt in Emden, waar hij als priester leeft van enkele prebenden. Als een nogal omstreden figuur sterft hij tenslotte in zijn vaderstad Groningen in het jaar 1529. Na deze korte biografie volgt er een karakterisering van de humanist Canter. Daarop volgen een samenvatting van de dialoog, een beschrijving van het bewaarde handschrift, de gevolgde werkwijze bij de uitgave, en dan de Latijnse tekst van het geschrift met daarnaast een Engelse vertaling. Een index van namen, boektitels en onderwerpen sluit deze uitgave af.

De dialoog wordt gevoerd door twee jongemannen, de vrienden Philodemus, die het 'vitam activam' met verve verdedigt, en de meer introverte Hyppolitus, die een pleidooi houdt voor de waarden en zaligheden van het teruggetrokken en meer beschouwende leven. Hoewel Philodemus duidelijk de sterkste argumenten naar voren brengt, lijkt de auteur toch een voorkeur te hebben voor het 'vitam contemplativam'. Er wordt echter geen uitspraak gedaan. De twee vrienden gaan na een onvoltooide woordenwisseling samen de stad weer in en laten het aan de lezer over zelf zijn keuze te bepalen. Het thema, dat op die manier door Canter wordt behandeld is een vóór en na hem in de literatuur zeer vaak voorkomend onderwerp. Hoewel dat in de dialoog nergens expliciet wordt gezegd, is toch Petrarca het grote voorbeeld geweest voor Canter. Petrarca's *De vita solitaria*, opgezet in 1346, maar pas voltooid in 1366, leverde Canter de grondgedachten voor zijn eigen dialoog. Petrarca's *Secretum*, door Canter zelf in 1489 uitgegeven samen met een lofrede op de auteur, inspireerde hem tot de dialoogvorm. Daarnaast zijn het vooral klassieke auteurs die worden benut en geciteerd. Het interessante is echter, dat alle christelijke en bijbelse elementen, die bij Petrarca in ruime mate aanwezig zijn, duidelijk met opzet door Canter in zijn eigen dialoog worden geweerd. In die zin is Canters werk weer meer geïnspireerd door Cicero en de Stoa dan door de christen-humanist Petrarca. Al bij al een interessant specimen van Jiet nog altijd te weinig bekende werk van de vroege Nederlandse humanisten, een geschrift bovendien dat een beginselverklaring inhoudt: een uitgesproken keuze voor een niet-christelijk, niet-bijbels humanisme.

In haar inleiding schrijft de uitgeefster: 'From the aforesaid it should be clear that this is a historian's edition, not a filologist's'. Een zinloze verontschuldiging: een historicus geeft een tekst uit en doet dat goed, op de vereiste manier en met voldoende kennis van het filologisch handwerk dat daarvoor nodig is, of hij doet het slecht, omdat hij het handwerk niet verstaat, en in dat geval moet hij geen tekst uitgeven. Ik mag niet zeggen, dat de zich in bescheidenheid hullende uitgeefster het handwerk niet verstaat en dus de tekst van Canter beter met rust had kunnen laten, maar ik heb toch wel een aantal kritische opmerkingen bij deze teksteditie. In een poging het handschrift zo getrouw mogelijk te volgen is er geen enkele moeite gedaan om de Latijnse tekst goed leesbaar en overzichtelijk uit te geven. De namen van de twee sprekers, die in het manuscript tenminste nog met rode inkt zijn gemarkeerd, worden in de Latijnse tekst afgedrukt tussen het gesproken woord, met de afkortingen van het handschrift en zonder enige aanduiding van de plaats waar de tekst weer begint. De interpunctie van het manuscript wordt klakkeloos overgenomen. De tekst wordt in blokken van doorgaans tien regels over de linkerbladzijden gestrooid, waarbij geen rekening wordt gehouden met de inhoud of het verloop van de zinnen. Kortom, de zovleese tekstuutgave, die het handschrift onnodig exact volgt - in dit geval niet eens een autograaf, maar een kopie! - en de gebruiker geen enkele hulp biedt bij het lezen van de Latijnse tekst.

RECENSIES

In haar 'trouw' aan de tekst van het manuscript heeft de uitgeefster bovendien enkele echte en onvergeeflijke fouten gemaakt. Ik geef één voorbeeld, dat er wel erg uitspringt. De dubbele 'i' wordt in handschriften vaak geschreven als 'ij' in plaats van 'ii'. In dat geval dient men dan ook, als het handschrift van zo dichtbij mogelijk gevolgd wordt, 'ij' te schrijven. In deze editie wordt echter niet 'ij' maar heel consequent 'y' geschreven, zodat er woorden ontstaan als 'adyciat', 'study', 'ys', 'dys', en meer van dergelijke 'rariteiten'. In het Latijn wordt de letter 'y' alleen gebruikt voor het weergeven van de Griekse letter 'upsilon' en beslist niet voor de dubbele 'i'. Dat moet ook een historica die een tekst uitgeeft, weten!

De Engelse vertaling leest erg prettig en is ook met meer zorg afgedrukt. De interpunctie maakt de vertaling goed en gemakkelijk leesbaar. Jammer alleen, dat ook hier de tekst niet is ingedeeld, maar als één doorlopend geheel wordt gegeven. De kwaliteit van de vertaling is doorgaans goed, zij het op heel veel plaatsen erg vrij, zodat men wel eens goed moet kijken in hoeverre de vertaling het origineel nog wel goed weergeeft. Op een enkele plaats signaleerde ik echter apert onjuiste vertalingen, waarbij de Engelse tekst precies het tegendeel zegt van het Latijnse origineel. De aantekeningen bij de inhoud van de dialoog zijn beknopt maar nuttig, hoewel het jammer is, dat de nummers van die noten alleen in de vertaling en niet in de Latijnse tekst zijn opgenomen. Onder de oorspronkelijke tekst worden hier en daar tekstkritische aantekeningen gegeven, meestal rectificaties van in het handschrift voorkomende, en ook in de afgedrukte tekst opgenomen (!), evidente schrijffouten.

Ondanks de gemaakte kritische opmerkingen wil ik deze bespreking toch wat meer in majeur laten eindigen. Door deze uitgave bezitten we nu in ieder geval een interessante biografische schets van een nog weinig bekende vroege Nederlandse humanist. Tegelijkertijd is één van zijn geschriften bereikbaar geworden, niet alleen in de oorspronkelijke Latijnse tekst, maar ook - en dat wordt helaas steeds meer noodzaak! - in een vlotte Engelse vertaling. Deze editie opent weer een venstertje met uitzicht op het boeiende landschap van het humanistenbedrijf f rond 1500, waarin nog zo ontzettend veel te ontdekken valt.

C.S.M. Rademaker

C.S.M. Rademaker, *Life and Work of Gerardus Joannes Vossius (1577-1649)* (Assen: Van Gorcum, 1981, viii-xxvii + 462 blz., f85,—, ISBN 90 232 1785 3).

Een droevig lot zal ongetwijfeld beschoren zijn aan de herziene uitgave van dit boek. Een even triest fatum als dat van de oorspronkelijke dissertatie uit 1967, die tot voor kort slechts met eindeloos geduld, in beduimelde staat en vol merktekenen van intensief gebruik aan een universiteitsbibliotheek kon worden ontfutseld. Want meer nog dan zijn voorganger is deze nieuwe editie een standaardwerk voor de bestudering van de cultuur van de vroege zeventiende eeuw. Als zodanig zal het boek, naar gehoopt mag worden, flink slijten in het gebruik.

Gebrek aan materiaal kan niet het grootste probleem van Rademaker zijn geweest. Vossius heeft een geweldige hoeveelheid brieven, manuscripten en gedrukte werken nagelaten. Is de omvang al indrukwekkend, niet minder ook de verscheidenheid aan onderwerpen. Het is de grote verdienste van Rademaker dat de lezer niet in deze eindeloze zee van feiten verzinkt. Ze worden overzichtelijk - zij het overwegend in chronologisch kader - gepresenteerd en in aangename stijl verwerkt.